עולת ראיה — יום כיפור

בשכמל"ו בקול רם. ע"פ מש"כ הגר"י ביע"ד, "תאמר יש לה גנאי" שהמלאכים אין להם רשות להזכיר השם כי אם לאחר ג' תיבות, ואנו אומרים שמע ומזכירים השם לאחר ב' תיבות, אמנם שישראל גבוהים מן המלאכים הוא מצד שעושים רצונו של מקום, אבל לב יודע מרת נפשו ואנו מחזיקים עצמנו לבלתי־ראויים, על כן אנו אומרים בשכמל"ו, אך שעת קבלת עול מלכות שמים היא שעת חדוה ואין להזכיר בה בפרהסיא שאינם ראויים, מפני המקטרגים שלא יטילו פגם ח"ו במצוה הגדולה העיקרית קבלת עומ"ש, אך ביוה"כ, דליכא רשות לאסטוני והשטן בחושבנא שס"ד ימים, אין לחוש ממקטרגים ואנו יכולים לאמרו בקול רם.

אתה יודע רזי עולם ותעלומות סתרי כל חי, אתה חופש כל חדרי בטן ובוחן כליות ולב, אין דבר נעלם ממך ואין נסתר מנגד עיניך ובכן יהי רצון מלפניך ד' או"א שתסלח וכו'. שלשה עיקרי התשובה הידועים, החרטה מן החטא בעבר, העזיבה במעשה שאינו עושה יותר את החטא, הקבלה על עצמו במחשבה שלא לעשות את החטא להבא, צריכים הם להשלמתם פרטי ידיעות גדולות ורחבות. החרטה אי אפשר להגיע לתכליתה כ"א ע"י שיבין היטב את גדל הקלקול שבא ע"י מעשהו הרע. ומסוד ד' ליראיו נודע כמה עניני האדם נוגעים עד מרום קץ עולמות עליונים, וכל מה שידיעתו תקיף יותר את ערך הקלקול של החטא כה תגדל החרטה. על כן נקבעה תשובה אחר בינה ודוד המלך ע"ה התחנן במזמור התשובה: בסתום חכמה תודיעני. ומי יודע עומק הדין בקלקולי החטא אם לא העליון השליט בעולמו היוצר וצר צורה. לעזיבה צריך שיעזוב גם ממחשבתו לגמרי את החטא, והנה אין האדם שליט ברוח לדעת עמקי הלב, ויש שידמה שכבר נטהר מעון, ובאמת עדיין חלאתו בידו ולא יוכל לעמוד בפני איזו התעוררות שתבא אליו. על כן תקנו הבאים בסוד ד' סגופים לעון ופשע שראו בקדושת חכמתם שבפעולות אלה יטהר עומק הנפש. ומי יוכל לדעת דרך הרוח באנוש אם לא ד' ית' שעשה לנו הנפש הזאת. הקבלה להבא ענינה על כל פרטי מצביו, שאם יאכף עליו ההכרח או הכבוד וכדומה יעמוד בכ"ז על משמרת קדשו, וצריך לדעת לזה פרטי גלגולי סבות העתידות ולהכיר מהותם. וגם זה נעלם מעיני בשר ודם כ"א השם ית' הוא יודע קורא הדורות מראש. ואיכה נקוה לתשובה, כיון שעיקרי התשובה נעלמים ממנו בהכרח מקוצר דעתנו. אמנם השי"ת מקבל את המועט כמרובה, ואנו מבקשים שע"י החרטה העזיבה והקבלה שלנו, אע"פ שהן בשפלות ידים, תצטרף מחשבתנו לדעת העליון, שאילו היינו מכירים ענינים אלה בשלמותם היו מצטיירים ונקבעים בנו בשעת התשובה בכל אמתתם: אתה יודע רזי עולם, יודע את אמתת ערך קלקולינו, ועד כמה ראוי לנו להתחרט, ותעלומות סתרי כל חי, שאין אנו מגיעים לצאת ידי חובתנו בחרטתנו, אתה חופש כל חדרי בטן הפנימיים, ויודע שנשארה בנו חלאת העוון, וכמה ראוי לנו לעזוב, ובוחן כליות ולב, ויודע שאין אנו מגיעים לכל עומק העזיבה, אך אין דבר נעלם ממך, מגלגולי סבות של נסיונות שיכולים להתגלגל ולבא, ואין נסתר מנגד עיניך, של נסיונות שמוכנים במציאות, שלא נוכל עמוד בהם ח"ו, אבל כיון שאנו מתחרטים עוזבים ומקבלים, כפי יכלתנו, יהי רצון מלפניך שתסלח ותמחל ותכפר ותעזרנו בטובך להגיע למדת תשובה שלמה לפניך.

אלהי, עד שלא נוצרתי איני כדאי, ועכשיו שנוצרתי כאלו לא נוצרתי. לפני שנוצרתי, כל אותו הזמן הבלתי מוגבל שמעולם עד שנוצרתי, ודאי לא היה דבר בעולם שהי' צריך לי. כי אם הייתי חסר בשביל איזו תכלית והשלמה הייתי נוצר, וכיון שלא נוצרתי עד אותו הזמן הוא אות, שלא הייתי כדאי עד אז להבראות, ולא היה בי צורך כי אם לעת כזאת שנבראתי, מפני שהגיעה השעה שאני צריך למלא איזה דבר להשלמת המציאות. ואילו הייתי מיחד מעשי אל תכלית בריאתי הנני עכשיו כדאי, אבל כיון שאין מעשי מכוונים לטוב התכלית הרי לא הגעתי אל תכלית בריאתי ואיני עדיין כדאי כמו קודם לכן.

הרי אני לפניך ככלי מלא בושה וכלימה. אין בי שום שלמות עצמית כלל, רק מה שאני מקבל כחות החיים מחסד עליון, והנני כמו כלי ולא כמו חי בעצם. ואם לכל הפחות באלה הכחות שאינם עצמיים שלי הייתי משתמש במעלות, הייתי דומה לכלי שממלאים אותו הוד ודברי חפץ, שאע"פ שאין לו שבח מצד עצמו הרי במציאות הוא מחזיק שבח. אבל אם מלבד שלילת ערך מציאותו בעצמו מלא הוא דברים שראוי הוא להתבושש בהם, הפחיתות הוא כפולה. וכן לבד חסרון השלמות של האדם מצד עצמו, עוד הוא מפסיד במה שהוא משתמש בשפע הכחות שקבל מהשי"ת, שזה הוא לבושה ולכלימה.

ומה שחטאתי לפניך מרק ברחמיך הרבים, אבל לא ע"י יסורים. החטא, מלבד מה שראוי להתחייב עבורו מצד עצמו, הוא פוגם את התכונות בכללן, וצריך הטבע הנפשי להשתנות לטוב בהעמדת התכונות לטוב, כאילו לא נעשה החטא, זהו המרוק. ולפעמים אין התכונות משתנות וחוזרות כי אם ע"י יסורים. ו"המרוק שברחמי ה' הרבים" הוא שייראה נעם הצדק והדרת החסד ע"י הזדמנות סבות טובות וחברים צדיקים, וייראה טוב הפעולות היוצאות מכל דבר חסד וצדקה, שמתוך התמדתם התכונות עצמן משתנות וחוזרות לטוב.

אבל לא ע"י יסורים. אע"פ שיפה הוא לנו דלירתח רחמנא עלן וע"י יסורים נהי' טהורים וגדולים במעלה, אבל באמת כל חלוקי כפרה, שאמרו שיש בהם שצריכים יסורים, הם דוקא בתשובה מיראה שהזדונות נעשו כשגגות וצריכים כפרה, אך במי ששב מאהבה, שזדונות נעשו כזכויות, נראה שאין צריך יסורים. ובזה ניחא מש"כ הפוסקים דת"ח א"צ סיגופים, דהיינו משום שא"א לזכות לאהבת ד' ית' כ"א ע"י התורה, וכמש"כ בספרי ואהבת את ד"א, כיצד והיו הדברים האלה וכו', ע"ז אנו מבקשים שיזכנו השי"ת לתשובה מאהבה, שלא נצטרך ליסורים וחליים רעים ב"מ. וא"כ המתפלל אל יוצרו ית' שיעביר חטאיו בלא יסורים אינו כ"א שמתפלל שיזכהו ד' ית' לתשובה מאהבה, והדבר העיקרי שבתפילתו הוא ההתרוממות הגדולה שיזכה לאהבת ד', ובתורת טפל הוא מה שלא יהיו לו יסורים. המכאובים הגדולים, התוקפים את הנפש ע"י רעיון התשובה, אע"פ שלפעמים נראים הם באים מצד יראת העונש, אין התוכן הפנימי שלהם כי אם יסורים עצמיים, שהנשמה נכוית בהם מפני שהחטא מכאיב אותה שהוא נגד כל תנאי חייה, ואלה היסורים בעצמם ממרקים אותה. והאדם המכיר בהכרה פנימית את האוצר הטוב המונח בתוכיותם של יסורים אלו, הוא מקבל אותם באהבה גמורה ודעתו מתישבת בהם, ובזה עולה הוא במעלות רבות, ותלמודו מתקיים בידו, ואופיו הפנימי משתלם, והרשמים שעשו עליו עונותיו נמחקים והם מתהפכים לסימנים טובים, שהוד נשמתי בולט מהם. הסליחה העליונה באה ממקור החסדים, מהגדולה הגמורה המרובה לאין קץ, היודעת את הכללות לכל הקיפה, ואת הפרטיות לכל דקדקותה, יודעת את הקודש ואת הטוב לכל עילוייהם, ואת החול ואת הרע לכל שפלותם, ויודעת עם זה שהכל נשקל בצדק בפלס ומאזני משפט, ונטיות הרע, החורבן, הרשעה והשיקוע בשפל, גם להם יש דרישה, ובכללות הכל מצטרף, ועם, זה בדול הוא הרע מן הטוב, השקר מן האמת, השפלות מהרוממות. ההתגלות של הניגוד לכל ארחות עבודה זרה, לכל סעיפיה בפועל וברעיון, המכה כל כך גלים גדולים בישראל, היא הארה כללית עליונה מרום האמת המוחלטה, השוללת כל כיעור, כל טומאה וכל חטאת, ובגדולתה יודעת היא לקחת הכל תחת חסותה וע"פ עצת אל עליון העליונה הכל מתפרנס. התאמצות גדולה צריכה היא הרשעה להחזקת מעמדה, יודעת היא את תפקידה בהויה ומלאה היא זעם לכל, וביחוד למי שבא לדחוק רגליה, ודחיקת הרגל היסודית היא העברתה מהמציאות בכללות, ובזה היא כבר אוחזת במעוז הצדק, מפני שהכללות של הרשעה וכל הופעותיה צורך עולם היא. רק בצורה עליונה מהמדע והמוסר, מקודש האמונה, וחופש הציור המלא זיו בלתי מוגבל, יוכל להכנס הרעיון הגדול הזה ולהתגשם במדתו, איך מסכמים את סר־הכל של כל היש ואיך מסדרים כל כח על עמדתו, ואיך יודעים להחזיק את המעמד, ולתן יד לכל הקצוות ע"פ שעורם ולגבל כראוי את גבול ערכם. בסליחה הכללית של יום הכפורים יש רוממות זו, והובטאה והוכנה בפועל בשעיר המשתלח, שהוא לכאורה נגד השאיפה הכללית של כל העבודה הקרבנית, ולא יזבחו עוד את זבחיהם לשעירים את קרבנותיהם אשר הם זובחים על פני השדה, הערצת הפראות וטבע האדם והטבע בניוולה, עד שפל תחתיתה, ועם זה מתעלה השלטון העליון עד כדי נתינת כח מוגבל גם לאותה הרשעה, והכל מתהפך לסנגוריה, והאור האמוני והמוסרי מתעלה לסוד החירות העליונה המביא כל יפעת קודש.

אין קץ לאשי חובותינו ואין מספר לניחוחי אשמתנו. חובתנו היא החובה אל הבריאה כולה, שאנחנו חייבים לתקן את מה שפגמנו בחטאינו, וכמ"ש באבות להפרע מן הרשעים שמאבדין את העולם, הבריאה תובעת מן האדם שיתקן מה שפגם בהם, וע"ז אמרה תורה שיעשה תשובה ויביא חטאת ויתקן את מה שפגם בהם. אבל מלבד שפגם בבריאה טמא גם את נשמתו והיא מלוכלכת מכתמי העונות שנתרשמו בה, והוא צריך לכבס את כתמי הנפש ולטהרה ולהביאה אל מדרגתה שהיתה מקודם שחטא, ועל זה באה העולה שהיא לרצות לפני הקב"ה, וז"ש אין קץ לאשי חובותינו ואין מספר לניחוחי אשמתנו, היא אשמת הנפש ככתוב ואשמה הנפש ההיא (עיין ברמב"ן). ואם נביא על כל חטא וחטא קרבן עולה לריח ניחוח אין להם מספר.

אתה הבדלת אנוש מראש ותכירהו לעמוד לפניך, כי מי יאמר לך מה תפעל ואם יצדק מה יתן לך. תשובה שלמה באמת צריכה היא להסתכלות עליונה, להתעלות ליקר העולם המלא אמת וקדש, וזה א"א כ"א ע"י עסק מעמקי התורה והחכמה האלהית ברזי עולם. אמנם צריכים לזה לנקיון גופני ולטהרה מדותית, בתור עוזרים שלא יעיבו עניי התאוה את הזוהר השכלי. אבל ראשית לכל ההופעות מוכרחת לבוא התורה, ודוקא התורה העליונה, שרק היא משברת את כל קירות הברזל שבין האדם היחיד והצבור לבין אביהם שבשמים. התשובה באה מתוך חשבון צלול של עולם ברור, והיא מבררת בעצמה ומצללת בכוחה את העולם. כל חטא הוא מונע את ישוב הדעת הנדרש להארת רזי עולם. התשובה היא פותחת שערי בינה, כשם שהיא באה ע"י הבינה.

למען נחדל מעשק ידינו, ונשוב אליך לעשות חוקי רצונך בלבב שלם . אין לשער את הצער של חסרון הרצון לטובה ולקדושה, ואין החכמה עולה אלא כפי ברכת הרצון שבה, והעונות הם המעכבים בעד הרצון שלא יתעלה, וצריך לשוב בתשובה כדי לברר את הרצון כדי שתתעלה החכמה כראוי. ביחוד צריך לשוב מעבירות שבין אדם לחברו, וראש לכל מהגזל שהוא מעכב את עלוי הרצון, וצריך להתחזק בזה מאד ולקוות לתשועת ד' לזכות בשלמות ולחדול מעשק ידינו.